

РУДА Т.П., здобувач

Науковий керівник – СВИНОУС І.В., д-р екон. наук
Хмельницький національний університет

ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ГОСПОДАРСЬКИМИ РИЗИКАМИ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті здійснено оцінювання господарських ризиків, які виникають в діяльності молокопереробних підприємств. Розглядається система управління виробничими ризиками молокопереробних підприємств.

Ключові слова: молокосировина, молокопереробне підприємство, ризик, управління.

Постановка проблеми. Невід’ємним атрибутом підприємницької діяльності є господарський ризик. Управління ним, окрім урахування загальних закономірностей, має галузеві особливості. Так, для аграрного бізнесу специфіка проявляється, насамперед, у безпосередньому впливі на його результативність природного фактора.

Оскільки для вітчизняного молочного скотарства ринком збуту є молокопереробні підприємства, виникає необхідність визначення ризикового характеру розвитку саме їх діяльності. Дійсно, молокопереробні підприємства функціонують на основі взаємодії із сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення, рівень економічного розвитку яких у нинішніх умовах низький. У цих умовах постала гостра необхідність розробки механізмів оцінки, аналізу та управління ризиками, адаптованими до конкретних умов господарювання молокопереробних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Системні дослідження з питань ризиковості аграрного виробництва знайшли відображення у працях вітчизняних науковців, зокрема В. Андрійчука, А. Даниленка, В. Кардаша, О. Ковтун, А. Минки, С. Наконечного, С. Савіної, В. Чепурка, Р. Шинкаренка та ін. Зокрема, проблеми ризиків у діяльності молокопереробного підкомплексу досліджували П. Березівський, М. Ільчук, Д. Крисанов, М. Мостенська, О. Непочатенко, І. Свиноус, В. Радько.

Однак, незважаючи на безперечну значущість проведених досліджень, на сучасному етапі залишаються невивченими специфічні теоретико-методичні питання управління ризиками підприємств молокопродуктового підкомплексу внаслідок відсутності єдиної наукової думки щодо методів управління ризиками, а існуючий інструментарій не дозволяє повністю вирішити цю проблему.

Мета дослідження – оцінювання існуючих методів управління виробничими ризиками молокопереробних підприємств та визначення напрямів їх удосконалення.

Методика дослідження. У процесі дослідження використано такі методи наукового пізнання: логіко-аналітичні методи, зокрема прийоми аналогії та порівняння, індукції та дедукції, наукової абстракції – для теоретичного узагальнення, уточнення понятійного апарату з проблеми, формулювання висновків; метод експертних оцінок – для визначення факторів виробничих ризиків молокопереробного підприємства та проведення оцінки ефективності системи ризик-менеджменту; експериментально-ігрові методи, зокрема метод теорії ігор, – для визначення альтернатив для вибору поведінки підприємства в різних ситуаціях невизначеності.

Результати досліджень та їх обговорення. Численні перетворення в аграрному секторі України негативно позначилися на розвитку молочного скотарства у країні загалом та у Хмельницькій області зокрема. Загальні обсяги виробництва молока сільськогосподарськими товаровиробниками різних форм господарювання у 2010 проти 1990 рр. знизилися на 478,4 тис. тонн, або на 44%, в основному за рахунок сільськогосподарських підприємств, де зменшення становило 583,4 тис. тонн, або на 85,1% (рис. 1).

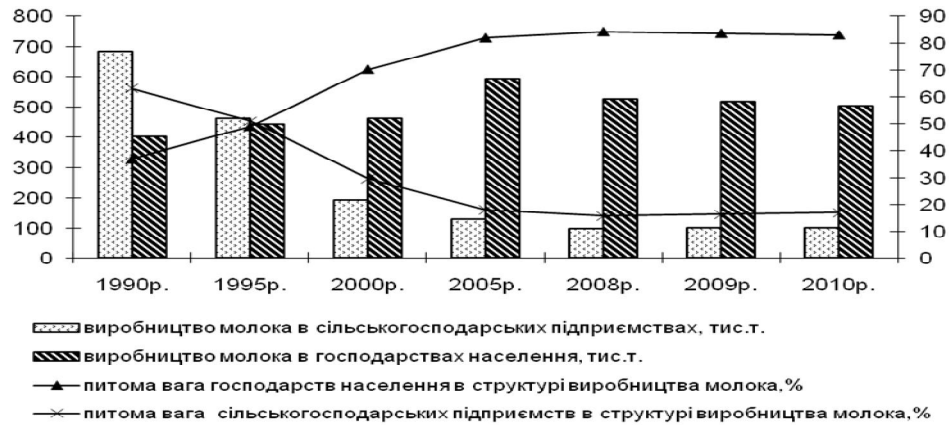

Рис. 1. Динаміка та структура виробництва молока в господарствах різних форм власності (за даними Головного управління статистики по Хмельницькій області).

Нині в області виробництвом молока займаються 242 господарства, або на 57 менше, ніж на цю дату 2009 року. Встановлено, що у досліджуваному регіоні провідні господарства виробляють 71% від молочного валового виробництва сільськогосподарських підприємств, надой в яких становлять від 4 до 6 тис. кг молока на корову. Серед цих сільськогосподарських підприємств доцільно виділити ТОВ «Промінь», СГК «Летава», ДП «Дослідне господарство «Пасічна», СТОВ ім. Шевченка. Вперше за останні роки призупинено спад виробництва молока в області.

Доведено, що у 2010 р. 67,0% сільськогосподарських підприємств області не утримували корів. Із тих, що утримували, 82,4% підприємств мали стадо корів чисельністю до 200 голів, від 200 до 500 голів – 23,1%, від 500 і більше – 9,1%. Основними причинами такої ситуації є: нестабільність цінової ситуації; низька економічна ефективність галузі; відсутність якісного наукового супроводу виробничих процесів; недосконала система племінної справи та відсутність дієвого механізму державної підтримки, спрямованої на стимулювання розвитку галузі.

Результати групування сільськогосподарських підприємств Хмельницької області за рівнем рентабельності доводять, що у господарствах, де виробництво молока є високорентабельним (від 40 до 60%), рівень повної собівартості більш ніж у два рази нижче порівняно зі збитковими господарствами (від 40 до 20%), а продуктивність вища майже втричі, що свідчить про значні резерви для підвищення ефективності виробництва молока.

Встановлено, що сільськогосподарські підприємства переважно реалізують молоко першого гатунку, лише незначна частина – вищого (у 2010 р. – 0,8%). Окрім цього має місце реалізація на переробку молока 2 гатунку (у 2010 р. – 1,2%) та негатурного (у 2010 р. – 0,1%). Обмежені можливості сільськогосподарських товаровиробників, незабезпечення відповідності технології виробництва молока вимогам чинних стандартів якості, призводять до зниження гатунковості молока, що негативно впливає на закупівельні ціни і відповідно на показники ефективності.

Нині у Хмельницькій області функціонує 20 молокопереробних підприємств, з яких 8 підприємств здійснюють повний цикл переробки і виробництва молокопродуктів, решта – займаються заготівлею, охолодженням і частково первинною переробкою. Ці молокопереробні підприємства входять до складу трьох фінансово-промислових груп – ВАТ «Гадячсир», корпорації «Мілкланд-Україна», «Укрпродуктгруп».

Основними причинами такого становища в галузі є відсутність достатньої кількості сировини для переробки та коштів для здійснення технічного переоснащення, а також проблеми зі збутом готової продукції, оскільки більшість підприємств орієнтувалися на зовнішній ринок.

Вивчення каналів реалізації молока товаровиробниками області дозволило встановити, що сільськогосподарські підприємства і господарства населення реалізують по маркетинговому каналу «переробні підприємства» значно більше молока, ніж надходить на регіональні молокопереробні підприємства (табл. 1).

Таблиця 1 – Динаміка обсягів реалізації товаровиробниками молока та надходження його на переробні підприємства Хмельницької області (тис.т.)

Товаровиробник	Рік					2010 до 2006 рр., у %
	2006	2007	2008	2009	2010	
Реалізовано переробним підприємствам						
Сільськогосподарські підприємства	95,6	80,9	82,1	86,9	89,9	94,0
Господарства населення	236,7	285,3	241,8	196,2	210,3	88,8
Інші підприємницькі структури	51,3	55,5	21,4	21,7	25,1	48,9
Надійшло на переробку молокопереробним підприємствам області						
Сільськогосподарські підприємства	66,9	54,9	53,4	56,5	66,5	99,4
– різниця	28,7	26	28,7	30,4	23,4	81,5
Господарства населення	236,7	285,3	241,8	196,2	210,3	88,8
– різниця	0	0	0	0	0	–
Інші підприємницькі структури	51,3	55,5	21,4	21,7	25,1	48,9
– різниця	0	0	0	0	0	–

Джерело: складено і розраховано за даними Головного управління статистики у Хмельницькій області.

Основною причиною, що стимулює товаровиробників до таких дій, є економічна вигода, яка знайшла своє вираження у вигляді закупівельної ціни, умов розрахунків та у величині збутових витрат. Однак, реалізацію за межі області певною мірою можна назвати умовною, оскільки більшість із них входять до складу двох промислових груп.

У молокопереробних підприємствах області має місце недовантаження виробничих потужностей, насамперед через відсутність молокосировини, сезонність виробництва молока та споживчого попиту на ринку. Здобувачем встановлено чітку залежність обсягів реалізації продукції від сезонних коливань надходження молока на переробку. Так, найвищий рівень завантаженості ПП «Летичівський молокозавод» забезпечується у III і IV кварталах, що призводить до неритмічності завантаженості виробничих потужностей, реалізації продуктів молокопереробки, до формування значних складських запасів напівфабрикатів та виготовлення продукції більш тривалого терміну зберігання, наприклад, солодковершкового масла.

Розраховані показники фінансового стану молокопереробних підприємств свідчать про нестабільність їх діяльності та схильність до різних ризиків. Втрата сировинних зон молокопереробними підприємствами і як наслідок – низька завантаженість виробничих потужностей, підвищення собівартості одиниці готової молочної продукції, нестійкий фінансовий стан, низька ефективність роботи молокопереробних підприємств. Аналіз структури товарної продукції молокопереробних підприємств, динаміки цін на молоко і молочну продукцію, структури виробничих витрат, тенденцій зміни чистого прибутку, рентабельності виробництва та інших показників свідчить про зниження ефективності виробничої діяльності, що зумовлює відповідні ризики.

Відсутність високоякісної сировини змушує більшість молокопереробних підприємств зменшувати кількість асортиментних позицій і переорієнтуватися на випуск менш якісної продукції. Так, ПП «Летичівський молокозавод» до 2009 р. здійснював виробництво казеїну технічного, нині спеціалізується на виготовленні молочних напівфабрикатів (вершків, сиру кисломолочного) і обезжиреного молока. Водночас, ЗАТ «Вінківці сирзавод» спеціалізується на виробництві сирів жирних, яких нині виготовляється 24 види. Щорічно розширюється асортимент та нарощується виробництво масла вершкового. Так, до товарного асортименту включено сирний рулет «Вінковецький» із додаванням спецій з лікувальних трав; напій кефірний «Джерело здоров'я», який зорієнтований на споживачів із серцево-судинними захворюваннями та діабетом, тощо. Водночас, незважаючи на активну позицію підприємств щодо адаптації до вимог виробництва, нестача сировини, незадовільний технічний стан переробних підприємств регіону не дозволяють їм повною мірою використовувати ринкові можливості та задовольняти потреби населення.

Доведено, що найвищу стійкість мають багатогалузеві підприємства, які пропонують диференційований асортимент молочної продукції. І, навпаки, найбільш складні умови для забезпечення ефективної господарської діяльності спостерігаються там, де ризики мають тенденцію проявлятися одночасно, тобто взаємопов'язані. Так, зниження обсягів закупівлі молока у сільськогосподарських товаровиробників не лише негативно позначається на обсягах виробництва продукції, але й значно ускладнює технологічний процес, тобто, ризик зниження обсягів виробленої продукції і ризик підвищення технологічних витрат (у разі часткового переходу на сухе молоко) часто накладаються.

Фактори ризиків молокопереробного підприємства залежні та взаємозумовлені на кожній зі

стадій кругообігу капіталу – на заготівельній, виробничій і товарній стадіях переробки молока. Враховуючи цей аргумент і неперервність виробничого циклу в діяльності молокопереробних підприємств, нами виділено наступні види ризику: заготівельна стадія – ризики незабезпеченості сировиною та допоміжними матеріалами, росту заготівельно-транспортних витрат, формування неадекватного капіталу; виробнича стадія – ризики виникнення матеріальних втрат, виникнення трудових втрат, завдання збитку власності підприємства, виробництва неконкурентоспроможної продукції, критичного обсягу виробництва, банкрутства і неплатоспроможності; товарна стадія – ризики зниження попиту на молочну продукцію, збитковості виробництва молочної продукції, виникнення втрат молочної продукції у процесі обігу, підвищення позареалізаційних витрат, зниження ціни реалізації готової продукції, ліквідності, ризик неплатежів.

Існуюча система управління не дозволяє гнучко реагувати на вимоги зовнішнього середовища через недотримання в організації управління цілого ряду принципів. Нині управлінська діяльність молокопереробних підприємств має охоплювати вирішення складних завдань: моніторинг ринку молока-сировини і молочної продукції, оперативну реакцію на зміни попиту, підвищення конкурентоспроможності продукції, забезпечення збуту швидкопсувної молочної продукції та ін. З метою підвищення ефективності управління і мінімізації виробничих ризиків необхідна реалізація спеціальної системи способів управління ними у процесі переробки молока. Для цього необхідно на молокопереробних підприємствах створити певний орган управління ризиками, головним завданням якого буде пошук і відбір осіб, відповідальних за управління ризиками. На молокопереробних підприємствах таку функцію можуть виконувати: структурні підрозділи з управління виробничими ризиками або гнучкі тимчасово створені групи з обґрунтування та прийняття управлінських рішень з мінімізації ризиків, а також представники планово-економічного відділу, завідувач виробництва або головний технолог, начальник фінансового відділу.

Контроль за реалізацією програми управління ризиками передбачає систематичне та ціле-спрямоване виявлення фактичних втрат, зумовлених ризиками, і аналіз передбачених результатів у програмі управління ризиками молокопереробних підприємств. Вважаємо, що ефективне управління ризиком досягається в умовах планомірного виявлення ризику з метою пошуку джерел покриття збитків та посилення виробничих позицій. На молокопереробних підприємствах як об'єкт управління ризиком можуть виступати такі виробничі процеси: виробництво нових видів продукції; впровадження у практику нових способів збуту реалізованої продукції; зміна асортименту; зміна постачальників молока-сировини.

Висновки. Отже, з метою забезпечення ефективності управління ризиком необхідно дотримуватися чіткої структури ризикових подій, враховувати їх специфіку та характер ризику, ідентифікувати за видами та базовими ознаками. Розроблена класифікація ризиків враховує закономірності функціонування молокопереробного підприємства і неперервність виробничого циклу, включає наступні види ризиків: заготівельна стадія – ризики незабезпеченості сировиною та допоміжними матеріалами, росту заготівельно-транспортних витрат, формування неадекватного капіталу; виробнича стадія – ризики виникнення матеріальних втрат, виникнення трудових втрат, нанесення збитку власності підприємства, виробництва неконкурентоспроможної продукції, критичного обсягу виробництва, банкрутства і неплатоспроможності; товарна стадія – ризики зниження попиту на молочну продукцію, збитковості виробництва молочної продукції, виникнення втрат молочної продукції у процесі обігу, підвищення позареалізаційних витрат, зниження ціни реалізації готової продукції, ліквідності неплатежів. Використання запропонованої класифікації ризиків дозволяє визначити пріоритетні напрями управління виробничим ризиком, забезпечуючи оперативність процесу ідентифікації передумов виникнення ризикових подій. Управління ризиком на кожній стадії виробничого циклу сприяє мінімізації його впливу на діяльність підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Процюк Н. І. Аналіз факторів впливу на якість молока / Н.І. Процюк // Економіка АПК. – 2006. – № 9. – С. 114–117.
2. Присяжнюк О.Ф. Виробництво молочної продукції з урахуванням екологічних чинників / О.Ф. Присяжнюк // Економіка АПК. – 2007. – № 2. – С. 31–35.
3. Шиян В.І. Економічні проблеми інтенсифікації виробництва молока в контексті теорії спадної віддачі / В.І. Шиян, Н. С. Ляліна // Економіка АПК. – 2007. – № 11. – С. 74–79.
4. Улько Є.М. Мікроекономічний аспект дослідження діяльності виробників молока в сучасних ринкових умовах / Є. М. Улько // Економіка АПК. – 2008. – № 6. – С. 120–127.
5. Радько В.І. Тенденції розвитку виробництва молока в Україні / В. І. Радько // Економіка АПК. – 2010. – № 11. – С. 24–28.

Формирование системы управления хозяйственными рисками молокоперерабатывающих предприятий

Т.П. Руда

В статье осуществляется оценка хозяйственных рисков, возникающих в деятельности молокоперерабатывающих предприятий. Рассматривается система управления производственными рисками молокоперерабатывающих предприятий.

Ключевые слова: молокосырьё, молокоперерабатывающее предприятие, риск, управление.

Governance is economic risk dairy companies

T.Ruda

The article assesses the economic risks posed by the activities of dairy companies. Consider a system of management of production risks dairy companies.

Key words: raw milk, dairy companies, the risk management.